

UDK 811.163.6'35''2001''

Nataša Logar

Filozofska fakulteta v Ljubljani

RAČUNALNIŠKO IZRAZJE V SLOVENSKEM PRAVOPISU 2001

0 V novi slovar *Slovenskega pravopisa* (SSP) je glede na *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ), upoštevajoč terminološke oznake, vključeno novo področje – računalništvo. Leksika te stroke je sicer zajeta v SSKJ, npr. *basic*, *bralnik*, *podatkovna zbirka*, vendar v manjši meri, pa še takrat ob kvalifikatorju elektr.(otehnika).¹ Gre torej za segment nove leksike in zanimalo nas je, v kolikšni meri jo SSP registrira.

Že leta 1984 so v knjižico z naslovom *Slovar računalniških izrazov za hišni računalnik* avtorji zapisali: »Računalnik na domu je danes že nekaj običajnega, rabi za igranje, učenje in domače knjigovodstvo« (str. 2). M. Oter (2001: 51) ugotavlja, da je postal računalnik orodje, ki nenehno vdira na vsa področja človekovega udejstvovanja, z računalniškim opismenjevanjem v šolah pa postaja računalniška leksika obvezni del leksike mlade generacije. Razumljivo je seveda, da bo v SSP obseg računalniških terminov omejen, pričakovati pa je popis leksike, povezane z vsakdanjo rabo računalnika – tiste torej, ki je postala del vsakdanjega sporazumevanja in ki ustreza merilu »pogostnosti v rabi in zavesti slovensko govorečih oziroma piščočih« (Toporišič 4. 3. 2002: 9).

SSP je bil torej pregledan z dveh vidikov: (a) z vidika leksike, ki jo ta slovar sam opredeljuje z oznako rač.(unalništvo) in rač. žarg.(onsko), ter (b) z vidika glede na SSKJ nove leksike, izpisane iz ene od različic Microsoftovega urejevalnika besedil Word,² pri čemer je bilo pri vseh v tem delu prispevka obravnavanih leksemih preverjeno število pojavitev v *Korpusu slovenskega jezika FIDA*.³ Nekaj primerov očitnejšega razhajanja med stanjem v SSP in rabo, kot se kaže v Fidi, je povzetih na koncu v Tabeli 1.

1 Pri pregledu vseh 149 iztočnic in podiztočnic,⁴ ki imajo v svojem sestavku (vsaj eno) oznako rač. oz. rač. žarg.,⁵ se je v zvezi z »razlago« (SSP: 224) v pokončnem oklepaju in zgledi rabe pokazalo naslednje:

- 32 jih ima samo t. i. identifikator, le eden od teh tudi zgled rabe, npr. **splèt** /.../; rač. svetovni ~ |internet|,⁶ **klíkniti**² rač. |pritisniti na tipko miške|;

¹ Oboje je razumljivo: končni koncept SSKJ je nastal v 60. letih; tudi *Splošni tehniški slovar* iz let 1962 in 1964 računalniško izrazje označuje z el.(ektrotehnika).

² Microsoftov Word je najbolj razširjen urejevalnik besedil sploh.

³ Eno od meril za vključevanje strokovnih besedil v Fido je bilo tudi »vključevati besedila iz manj specializiranih strok, ki imajo več naslovnikov« (Stabej <<http://www.fida.net/slo/index.html>> (13. 5. 2002)). Ob hitrem pregledu virov tistih leksemov, ki sem jih v Fidi preverila za pričujoče besedilo, sem našla 18 različnih priročnikov za (samo)učenje računalniških »laikov«.

⁴ Dopuščam možnost izpustitve katere od iztočnic, saj jih je zaradi samo knjižne izdaje treba iskati dobredno s prstom od besede do besede, kar je z vidika ustanove, ki je knjigo izdala, težko razumeti.

⁵ 25 od teh terminov je zapisanih že v SSKJ.

⁶ Razen iztočnice je pri izpisu izpuščeno celotno oglavje, če je izpuščen drug pomen oz. zgledi zanj, je to označeno z /.../.

- 56 jih ima samo zgled rabe, npr. **virus** /.../; rač. računalniški ~, **vmésnik** rač. z ~om povezati tiskalnik in računalnik;
- 27 pa jih je označenih samo z rač. ali rač. žarg. brez drugih elementov (pri tem pomenu), npr. **ópcija** /.../; rač., **razhroščevalnik** rač. žarg.

Podobno kot pri vprašanju, iz katerih virov in po katerem merilu so bile prav te iztočnice in podiztočnice (i)zbrane za slovar, na katerega odstavek 1141 (SSP: 211) in druga uvodna pojasnila ne dajejo (natančnega) odgovora, tudi ni znano, zakaj samo v nekaterih primerih zgled rabe in identifikacija, v drugih pa ne; glede na število pojavitev v Fidi namreč besede kot npr. *ciklanje* (0),⁷ *klon* (0), *sklopnik* (2) in *deskriptor* (11) niso »nekako iz obzorja absolventa srednjih šol in nekoliko čez« (SSP: 212), zato bi bila ob njih dobrodošla neka (splošna) pomenska identifikacija; če pa gre za lekseme, ki segajo na področje znanstvenega, je njihova umestitev v SSP tako ali tako vprašljiva s konceptualnega vidika. Poleg tega je pri identifikaciji, kvalifikaciji in umestitvi računalniške leksike v slovar še precej nedoslednosti:

- *dekodirnik* je razložen z |naprava za dekodiranje|, *digitalizator* in *dodeljevalnik* samo z |naprava|;
- *megabajt* je razložen z |miliion bajtov|, *kilobajt* z |enota|, *terabajt* ima samo oznako rač.

(Iz tega bi lahko sklepali, da je stanje v rabi takšno, da je najmanj »razumljena« beseda *megabajt*, najbolj pa *terabajt*, čemur je mogoče, tudi glede na stanje v Fidi, oporekati – razmerje v pojavitvah je naslednje: *megabajt* 53, *kilobajt* 24, *terabajt* 12);

- *trdi disk* ima oznako rač., *disketa* je brez oznake;
- *RAM* in *ROM* nimata področne oznake, *ram* (pisano z malimi črkami) ima oznako rač. žarg., iztočnice **rom*, zapisane z malimi črkami, pa v tem pomenu v SSP ni;
- *disketnik* ima oznako rač., *disketar* nima nobene oznake, samo nadrejeno sopomenko *disketnik* (Leksikološko in leksikografsko torej nov pojav: pojmovno širši pojem je razložen s pojmovno ožjim – terminološkim – pojmom.);
- *internet* ima ob oznaki rač. nadrejeno sopomenko *medmrežje*, *medmrežje* je brez oznake in pojasnjeno z |internet|, zveza *svetovni splet* (iztočnica *splet*) pa oznako rač. zopet pa ima tudi t. i. identifikator |internet|.

(Že pri prejšnjih primerih smo videli, da je pri označevanju z rač. SSP neenoten, poleg tega pa pri *medmrežju* in *svetovnem spletu* z zelo široko definirano razlago v pokončnem oklepaju, ki »zaznamuje približni pomen /.../ identifikacijo /.../, usmerjevalno razlago /.../, čustveno nevtralnno vzporednico« (SPS: 226), vrne bralca nazaj na izhodiščni *internet*, s čimer se izgubi jasnost normativne informacije);

- v SSP sta ob kvalifikatorju rač. žarg. iztočnici *pece* in *pisi*, pri obeh je nadrejena sopomenka *osebni računalnik*, iztočnica *PC* pa je brez oznake in ima pripisan t. i. identifikator |osebni računalnik|; hkrati pa zveze *osebni računalnik* ni niti pri iztočnici *oseben* niti pri *računalnik*.

⁷ Številka v oklepaju v celotnem pričujočem besedilu pomeni število pojavitev (računalniškega pomena) navedenega leksema v Fidi. V veliki večini so viri teh leksemov priročniški, le v majhni gre za dnevno časopisje in revije.

2 V nadaljevanju je bilo iz Microsoftovega urejevalnika besedil Word '97 izpisanih vseh 25 leksemov, ki jih z vidika SSKJ lahko členimo na tri skupine in se poleg tega v Fidi pojavijo najmanj 100-krat ter v vsaj treh virih:⁸

- a) glede na SSKJ novi leksemi:
predogled (405), dvoklikniti (385), hiperpovezava (354), odložišče (249), podokno (119), dvoklik (107); pogovorno okno (6843), orodna vrstica (2638), elektronska pošta (1683), spletno mesto (626), ukazni gumb (303), potrditveno polje (202), miškina tipka (188);
- b) leksemi, ki so glede na SSKJ pridobili nov pomen:⁹
splet, klikniti, miška, mapa, čarovnik, jeziček, naložiti, meni, radirka;
- c) leksemi, ki bi jih lahko uvrstili k enemu od pomenov v SSKJ, bi pa v SSP pričakovali vsaj zgled rabe iz računalniškega sveta:
gumb, povleči, bližnjica.

Od vseh naštetih SSP vsebuje samo naslednje štiri: *elektronska pošta*, *splet*, *klikniti* in *miška*, in pri nobeni od iztočnic iz skupine (c) ni zgloda, kakršnega smo pričakovali.

Lahko bi navedli še vrsto leksemov, ki jih izkazuje FIDA, v SSP pa niso registrirani. Naštejmo jih samo nekaj: *operacijski sistem* (988), *namizje* (967), *enter* (817),¹⁰ *ISDN* (321), *uporabniško ime* (267), *deskati* (po spletu) (90); *ikona* (vseh pojavitev 2956, od pregledanih prvih 100 jih je 71 iz besedil o rabi računalnika) in *piratstvo* (vseh pojavitev 215, od tega jih ima od prvih 100 pregledanih 88 pomen, ki ga obravnavamo). Če sta že zapisana programska jezika *basic* (60) in *kobol* (20, zapisano vedno *cobol*), bi poleg njiju lahko npr. navedli še *visual basic* (493), *pascal* (178) ali pa danes veliko rabljena, tudi v Fidi pogosta, *C++* (140) in *java* (231). V SSP pa lahko enako kot v SSKJ II iz leta 1975 spet preberemo: **lúknjati** /.../; rač. ~ znake na kartice (FIDA: 0).

3 Ob vsem povedanem se zdi nenavadno, da pri SSP ni sodeloval noben terminološki svetovalec,¹¹ zlasti za to glede na SSKJ (večinoma) novo področje, kjer je kar nekaj izrazja še neustaljenega in dvojničnega. Sklenemo lahko torej, da kljub temu da je bil pregledan le majhen in na določeno področje vezan segment (nove) leksike, zaradi neidentificiranih virov izpisovanja za »zbirko besedja v Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša« (SSP: 211), nejasnih meril za uvrščanje leksike v slovar, različno uvrščanje razlage in zgledov rabe v slovarski sestavek in kar nekaj nedoslednosti, predvsem pa zaradi izpustitve vrste leksemov z obravnavanega področja, lahko dvomimo o SSP kot o »priročniku sodobne slovenščine« (http://www.zrc-sazu/pravopis/prirocnik_sodobne_slovenscine.htm, 2. 5. 2002).

⁸ Gre torej le za manjši, omejen, del (nove) leksike, povezane z vsakdanjo rabo računalnika.

⁹ Zaradi več tisoč zadetkov pri teh večpomenskih besedah natančna frekvenca računalniškega pomena ni podana.

¹⁰ Prav tako ni nobenega zgloda rabe s tem pomenom pri iztočnici *potrditi* ali *potrditev*.

¹¹ Vsaj naveden ni nihče.

Leksem	FIDA	SSP
ciklanje	0	+
klon	0	+
luknjati znake na kartice	0	+
sklopnik	3	+
pogovorno okno	6843	–
orodna vrstica	2638	–
operacijski sistem	988	–
namizje	967	–
enter	817	–
spletno mesto	626	–

Tabela 1: 10 primerov očitnega razhajanja med Fido in SSP.

LITERATURA

- Korpus slovenskega jezika FIDA*. <[Http://www.fida.net/slo/index.html](http://www.fida.net/slo/index.html)> (2. 5. 2002).
Mija OTER, 2001: *Slovensko računalniško izrazje*. A-diplomska naloga. Ljubljana.
Slovar računalniških izrazov za hišni računalnik, 1984. Ljubljana: Mladinska knjiga.
Slovenski pravopis, 2001. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
Marko STABEJ: *Besedilnovrstna sestava Kopusa FIDA*. <[Http://www.fida.net/slo/index.html](http://www.fida.net/slo/index.html)> (13. 5. 2002).
Jože TOPORIŠIČ, 4. 3. 2002: V dveh mesecih od izida. Javni odzivi na Slovenski pravopis. *Delo* XLIV. 8–9.